

Mottagare

Tekniska nämnden

Återanvändning av renat avloppsvatten till bevattning på Gotland och framtiden

Förslag till beslut

Tekniska nämnden tar emot informationen.

Sammanfattning

Återanvändning av renat avloppsvatten för bevattning har förekommit på Gotland sedan 1980-talet och har utvecklats från en enkel reningsmodell, Gotlandsmodellen, till dagens konventionella reningsverk med mekanisk, biologisk och kemisk rening. Bevattningssamfälligheter i Roma, Hemse, Stånga och Väskinde använder det renade vattnet för jordbruk, motsvarande cirka 10 procent av Gotlands totala spillvattenmängd.

Region Gotland ansvarar för drift och underhåll av dessa bevattningsanläggningar, inklusive elkostnader och nyinvesteringar, utan att debitera samfälligheterna, trots att avtalen föreskriver avgiftsuttag. Detta innebär en ekonomisk belastning på VA-kollektivet, vilket inte är förenligt med lagstiftningen eller kommunens självkostnadsprincip. De ingångna driftavtalen är föråldrade och behöver moderniseras, då de inte längre speglar en rättvis fördelning av kostnadsansvaret mellan regionen och samfälligheterna.

VA-avdelningen arbetar för närvarande med två vägar att komma fram till hållbara lösningar för våra bevattningsverksamheter i följande prioriteringsordning.

1. Överlåtelse av all drift och skötsel av bevattningsanläggningarna till bevattningssamfälligheterna, inklusive all infrastruktur och elkostnader.
2. Införande av en årlig avgift per kubikmeter renat spillvatten för lantbrukarna baserad på vattenförbrukning, motsvarande regionens totala kostnad för drift, underhåll, myndighetskrav på vattenkvalitet för bevattning och kapitalkostnader.

Se totala uppskattade kostnader per kubikmeter renat avloppsvatten till bevattning i bilaga "Bevattningskostnader".

Genom en av dessa lösningar säkerställs en hållbar framtida hantering av bevattningsverksamheten, i linje med lagstiftningen och en rättvis fördelning av

kostnader.

Ärendebeskrivning

Återanvändning av renat avloppsvatten för bevattning inom jordbruk har utförts på Gotland sedan 1980-talet. Från början bestod anläggningarna av rensgaller för skräp och biodammar där solljuset och mikroorganismer renade vattnet samt lagringsdammar där vattnet genomgick ytterligare reningssteg på naturlig väg före bevattning. Reningsmetoden kallades för Gotlandsmodellen. Infrastruktur för bevattning med dammar, pumpstationer, ledningar och anslutningar för vattenspridare med mera byggdes upp.

Under 1990-talet kom det dock att krävas miljötillstånd med villkor om kemisk rening genom tillförsel av fällningskemikalier för att säkerställa så att det renade avloppsvattnet uppfyllde utsläppskraven för främst fosfor och kväve. Sedan dess har anläggningarna fungerat som konventionella reningsverk med mekanisk, biologisk och kemisk rening samt för produktion av renat avloppsvatten som kan återanvändas till bevattning av grödor i lantbruket.

Anläggningar med reningsverk och bevattning som etablerades och som fortfarande används är Roma avloppsreningsverk med Björkö bevattningssamfällighet, Hemse avloppsreningsverk med Ringome bevattningssamfällighet, Stånga avloppsreningsverk med fastigheter och bevattning i Stånga samt Väskinde avloppsreningsverk med fastigheter och bevattning i Väskinde. Tillsammans står dessa bevattningssamfälligheter för en återanvändning av renat avloppsvatten motsvarande 7 000 personekvivalenter, drygt 10 procent av spillvattnet på Gotland.

I dagsläget och flera decennier bakåt står Region Gotland för drift och skötsel av bevattningsanläggningarna inklusive kostnader för el samt nyinvesteringar och debiterar inte samfälligheterna för det producerade vattnet trots villkor därom i avtalen. Kostnaderna finansieras med medel från VA-kollektivet. Inom VA-avdelningen finns i dagsläget ingen medarbetare som har kännedom om bakgrunden till varför debitering inte har skett enligt avtal. Syftet med den föreslagna informationen är att överföra kostnadsansvaret för anläggningarnas drift och skötsel till de samfälligheter och därigenom deltagande fastigheter som betjänas av anläggningarna och ta ut en avgift i överensstämmelse med den kommunala självkostnadsprincipen.

Samtliga driftavtal som ingåtts mellan producent och slutanvändare har varit oförändrade sedan 1980-talet och behöver moderniseras. Det är inte längre förenligt med lagstiftning och VA-kollektivets regler att Region Gotland och teknikförvaltningen ska vara underhållsentreprenör och även sköta den del som tillhör gemensamhetsanläggningarna.

Samarbetet mellan Region Gotland och bevattningssamfälligheterna styrs av driftavtal som reglerar ansvarsfördelningen. I driftavtalen mellan Region Gotland och samfälligheterna i Roma, Hemse, Väskinde och Stånga anges såvitt är relevant beträffande avgift, drift och skötsel. Som förtydligande av

denna situation beskrivs här ett antal utdrag ur avtalsparagrafer från driftsavtalen som förklarar problematiken:

- **Björkö (Roma) samfällighetsavtal från 1984**

”§ 7 Utförandet av gemensamhetsanläggningen skall bekostas av Gotlands kommun. Påfordrar fastighetsbildningsmyndigheten att andelstal för anläggningens utförande åsättes fastigheterna, skall dessa vara desamma som ovan angivits för drift och underhåll.”

- **Ringome (Hemse) samfällighetsavtal från 1986**

Förvärv av bevattningsutrustning

”§ 3 (del av) Betalning för utrustningen skall erläggas av föreningen. För att finansiera detta köp, lämnar kommunen föreningen ett lån belöpande till 700 000 kr. Föreningen återbetalar detta lån genom att 1986 och vart och ett av de nio närmast följande kalenderåren till kommunen erlægga en tiondel av den ursprungliga lånesumman. Föreningen skall till kommunen erlægga ränta på det uteslutande kapitalbeloppet med en årlig räntesats som med 3,0 procentenheter överstiger med riksbankens vid varje tidpunkt gällande diskonto. Såväl amortering som ränta förfaller till betalning den 1 november varje år.”

- **Björkö (Roma) samfällighetsavtal från 2008**

”§1 I gemensamhetsanläggningen ingår anordningar för bevattning såsom pumpstationer, stamrör, nät med ventiler och hydranter, bevattningsmaskiner, slangar, hydrantanslutningar och ledningsnät”
Björkö ledningsnät för bevattning mäter ca 1,1 mil och Ringome i Hemse Alva mäter ca 2.1 mil

”§ 6 Drift och underhåll: För att möjliggöra en effektiv drift av anläggningen åtar sig Gotlands kommun att som en underhållsentreprenör sköta även den del som tillhör gemensamhetsanläggningen. Skötsel sker på arbetstid särskild jourverksamhet ingår inte. Entreprenaden omfattas av drift och underhåll av anläggningen, vilket omfattar kostnader för el, underhåll och eventuellt utbyte av maskinutrustning och byggnader (pumpstationer, samt underhåll av stamledningsnät)”

”§ 7 Regler: Samfälligheten erlägger en avgift till Gotlands kommun som i princip överensstämmer med pumpstationernas elkostnader under förutsättning att större utnyttjande uppnås. Inga restriktioner på vattnet som vattnas ut. Samfälligheten övertar befintlig bevattningsmaskin för rampbevattning från Gotlands kommun”

Lagstiftning

Till följd av EU:s nya förordning, Europaparlamentet och rådets förordning

(EU) 2020/741 om minimikrav för återanvändning av avloppsvatten och implementeringen i svensk lagstiftning genom Förordning (2024:161) om återanvändning av vatten för bevattning inom jordbruket, är verksamheten anmälningsskyldig från och med 2024-06-20. Enligt Miljöprövningsförordningen (2013:251) 28 kap. 5 § gäller Anmälningsskyldighet C och verksamhetskod 90.20.

I samband med anmälan ska också enligt Förordning (2024:161) 9§ en riskhanteringsplan tas fram av producenten och slutanvändaren av återvunnet avloppsvatten. Riskhanteringsplanen ska grunda sig på samtliga de väsentliga riskhanteringskomponenter som anges i förordning (EU) 2020/741 bilaga II. Till stöd för framtagande av riskhanteringsplanen bör även, Riktlinjer till stöd för tillämpningen av förordning (EU) 2020/741 om minimikrav för återanvändning av vatten (2022/C 298/01), följas.

Hur går vi vidare

De befintliga driftavtalen med samtliga fyra bevattningsanläggningar har sagts upp och gäller cirka två år till så att nya avtal kan tas fram i samråd med samfälligheter och fastighetsägare.

Arbetet med anmälningar och riskhanteringsplaner är genomfört och dokument är inlämnade till tillsynsmyndigheten MBN.

VA-avdelningen arbetar för närvarande med två vägar att komma fram till hållbara lösningar för både slutanvändare (samfälligheter och lantbrukare) och producenten teknikförvaltningen, Region Gotland. Förslagen omfattar Roma, Hemse, Stånga och Väskinde avloppsanläggningar med bevattningssamfälligheter eller fastighetsägarstyrd bevattning.

1. Som första prioritet föreslår teknikförvaltningen att regionen ska överlåta hela driften och skötseln avseende bevattningen efter rening till bevattningssamfälligheterna, det vill säga all utrustning, inklusive pumpanläggningar, ledningsnät, pumphus samt elkostnader.
2. Som andra prioritet föreslår teknikförvaltningen att Region Gotland ska ta ut en årlig avgift av slutanvändaren (lantbrukaren) per kubikmeter renat avloppsvatten motsvarande regionens totala årskostnad för bevattningsverksamheten. Det vill säga: drift och underhåll av anläggningen, vilket omfattar kostnader för el, underhåll och eventuella utbyten av maskinutrustning och byggnader, pumpstationer samt underhåll av stamledningsnät. Även provtagning och analys av de vattenprov som krävs för att erhålla ett godkänt bevattningsvatten enligt "EU förordning (2020:741) om minimikrav om återanvändning av vatten" ska ingå i denna avgift.

Genom att ta fram nya driftavtal enligt dessa förslag om återanvändningen av renat avloppsvatten för bevattning av åkermark skapas en hållbar lösning för framtiden. Region Gotland vill att samarbetet kring bevattningen ska fortsätta på ett så effektivt och rättmätigt sätt som möjligt.

Bedömning

Region Gotlands goda exempel med att tillsammans med lantbruk använda renat avloppsvatten för bevattning har pågått sedan början på 1980-talet. Det är viktigt att detta arbete kan fortsätta, men det behöver ses över för att kunna anpassas till ny EU-lagstiftning och svensk lagstiftning. Anläggningarna behöver också underhållas och anpassas till modern teknik och nya användningsområden. Rollerna producent och slutanvändare av renat avloppsvatten behöver ses över och anpassas i nya samarbetsformer. Anmälningar och Riskhanteringsplaner har tagits fram enligt EU förordningen om ”minimikrav för återanvändning av avloppsvatten”.

Barn- och genusperspektiv - Hushållning med vatten blir allt mer en avgörande faktor för hur världens befolkning ska kunna få en hållbar utveckling. De beslut åtgärder som kan genomföras idag i närtid är viktiga för dagens och morgondagens unga generationer. Återanvändning av renat avloppsvatten är ett bra exempel hur kommuner och regioner kan arbeta för en hållbar vattenhushållning.

Landsbygdsperspektiv - Att återanvända renat spillvatten bidrar till en kretsloppsanpassad hantering av avloppsvatten inne på ön, där vattnet stannar kvar på land istället för att ledas ut i havet. Detta ligger i linje med en av Region Gotlands strategier. Det resurseffektiva systemet bidrar dessutom till att möjliggöra och stödja utvecklingen av samhällen inne på ön.

Ekonomisk konsekvensanalys - Region Gotland ansvarar för drift och underhåll av dessa bevattningsanläggningar, inklusive elkostnader och nyinvesteringar, utan att debitera samfälligheterna, trots att avtalen föreskriver avgiftsuttag. Detta innebär en ekonomisk belastning på VA-kollektivet, vilket inte är förenligt med lagstiftningen eller kommunens självkostnadsprincip. De ingångna driftavtalen är föråldrade och behöver moderniseras, då de inte längre speglar en rättvis fördelning av kostnadsansvaret mellan regionen och samfälligheterna.

Miljö- och klimatperspektiv - De senaste åren har det visat att Gotland har brist på vatten under en allt längre tid över året. Utvecklingen går mot allt längre varma perioder med torka som följd. Det blir allt viktigare att hitta metoder som innebär att vatten kan hållas kvar på ön istället för att ledas ut i havet. Återanvändning av renat avloppsvatten är ett bra exempel på hur vatten kan nyttjas på ön

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse teknikförvaltningen daterad 2025-05-27
Bevattningskostnader

Teknikförvaltningen

Patric Ramberg
Teknisk direktör